

ÉVFORDULÓK

Száz éve született Kanyar József

„Ki viszi át a nemzetet...?”¹

Kanyar József szerepe a honismereti mozgalomban

Amikor megkaptam a Somogy Megyei Honismereti Egyesület elnökének, Gálné Jáger Mártának a felkérését, hogy Kanyar József születésének centenáriumán beszéljek az ünnepeltnek a honismereti mozgalomban játszott szerepéről, első gondolatom az volt, hogy könnyű lesz a dolgom. Könnyű lesz – gondoltam –, hiszen volt elnökünk szerteágazó tevékenységéből *csak* a honismeretre vonatkozó területekkel kell foglalkoznom. Csakhogy minél inkább bedolgoztam magam Kanyar József szerteágazó érdeklődési köreibé és nemzetszolgáló tevékenységébe – mint a levéltári munka és a levéltári évkönyv szerkesztése, a Berzsenyi Társaság vezetése, a *Somogyi Almanach* és a *Szántódi Füzetek* szerkesztése, a néptanítói szellemiség képviselője, a református prédikátorság, az egykori Nemzeti Parasztpárt megyei titkársága, a valamikori Szárszói Találkozók szellemiségének éltetője és így tovább, és így tovább... –, annál nyilvánvalóbbá vált számomra, hogy Kanyar József szorgos élete során szinte akármire nyúlt, akármibe fogott, az kezei között *honismeretté* vált, s ha mégsem, akkor ő maga tette azzá. Így aztán, amikor 1990 közepén elbúcsúzott szülőföldjétől és a fővárosba költözött, joggal mondhatta el magáról, hogy „Mindenütt lemondtam több évtizedes társadalmi, tudományos és kulturális pozíciómról: így a Népfront szervezetről, az Erdélyi Szövetségről, a megyei és a regionális történelmi társulati szervezeteiről, a Tudósklubról stb. is, csak a honismereti mozgalomról nem tudtam lemondani, annak referenciáját azóta is kézben tartom. Erről már csak azért sem tudtam lemondani, mert nagyon sok a tennivaló még: nemzeti tudatunk fehér foltjait még napjainkban sem tudtuk felszámolni.”²

Tizenöt esztendeig volt a Honismereti Szövetség *elnöke*, majd tíz esztendeig viselte az *örökös tiszteletbeli elnöke* címet és rangot, s most, születésének centenáriumán megállapíthatjuk, hogy Kanyar József neve, munkássága, személyisége immár valóban örök időkre összefonódott mindazzal, ami számunkra a hon, vagyis a haza jobb megismerését, a hon és a magyarság szolgálatát jelenti. Hiszen már 1981 áprilisától sem véletlenül lett ő a Hazafias Népfront Honismereti Bizottságának az elnöke. Olyan történettudós volt, aki a históriát nem csupán tudományos kutatása tárgyának tartotta, de egyben nemzeti sorskérdésnek, identitástudatunk fő pillérének is tekintette. Ezért törvényszerű, hogy Kanyar József levéltáros-történeti munkássága kezdettől fogva, még a szervezett honismereti mozgalom több mint fél évszázaddal ezelőtti kibontakozása idején összekapcsolódott ezzel az általa mindig szellemi önvédelemnek tekintett széles körű, társadalmi helytállással. Hiszen a hon szolgálatára, ismertetésére készült már akkor is, amikor – s erre egész életében büszke volt – *néptanítói oklevelet* szerzett, vagy amikor a Ráday Teológia szemináriumait hallgatta.

Széles körű, érzelmi alapokra is építkező felkészültsége lehetővé tette, hogy ne váljék belőle szűk tudományterületébe

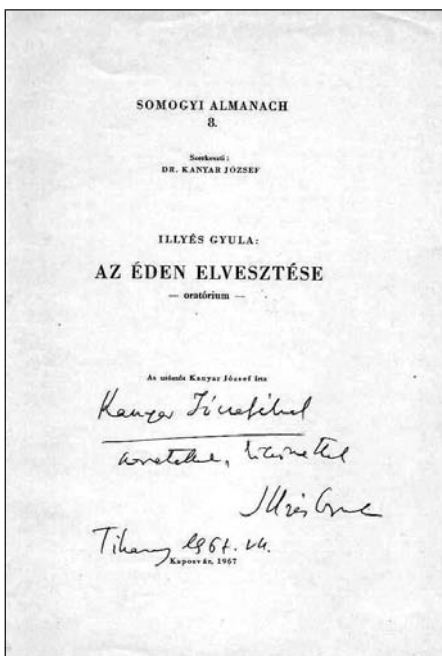

Kanyar József

¹ Elhangzott a Kanyar József Emlékkonferencián, Kaposváron 2016. június 1-jén.

² *Kanyar József*: Búcsú Somogytól, Budapestre költözöm. In *Üő.*: Honismeret és nemzettudat. Életrajzi vallo-más. Püski Kiadó, Bp., 2000. 89.

zárkózó kutató. „Tudásával minden jó nemzeti ügy mellé odaszegődött – írta róla Töltési Imre, a HNF Országos Tanácsa Titkárságának egykori főelőadója, a Honismereti Bizottság titkára –, így a legelsőkk között ismerte fel a helytörténetet hivatásos minőségükben művelő kevesek és a honismereti mozgalomban érdeklődéssel, odaadással tevékenykedő tízezrek együttműködésének értelmét, célját [...] amikor szolgálatra készen bekapcsolódott a Honismereti Bizottság munkájába megyei és országos szinten, amikor felszólalt a mozgalomért, történeti tudatunk erősítéséért [...] többször is a Hazafias Népfront országos kongresszusain.”³ Kanyar Józsefnek jó érzéke volt ahhoz, hogy különböző tudományterületeket (köztörténet, művelődéstörténet, agrártörténet, ipartörténet stb.) közös nevezőre hozza egymással, és ez a „közös nevező” – szerencsénkre – többnyire a honismeret volt. A hazai levéltári hálózatnak kevés olyan műhelyét ismerjük, mint a Kaposváron székelő Somogy megyei, ahol olyan komplex és minden tekintetben példamutató művek születtek, mint az 1967-ben megjelent *Harminc nemzedék vallomása Somogyról* című, ami átfogta a megye egész történetét, megalapozta és fellendítette a megyében folyó honismereti munkát, aminek eredményeként Somogy „a honismereti mozgalom bázismegyéjévé vált”. Talán ez volt Kanyar József számára levéltári munkásságának legkedvesebb kiadványa, mert erre alapozhatta a megyei honismereti mozgalom leginkább példamutató eredményeit. „Azért kedveltem különösképpen ezt a munkát – vallotta később –, mert a nemzeti önismeretre való oktatás, a honismeretre és hazaszeretetre való nevelés tekintetében: pedagógiai segédkönyvnek és a szülőföld vonzó példatárának is tekinthettem.” A különböző megyei kiadványsorozatok szerkesztése során Kanyar József segíthette jó néhány, műfaji tekintetben példamutató és tematikailag is különös értéket jelentő könyv megjelentetését, mint Illyés Gyulának *Az éden elvesztését*, Erdélyi Zsuzsanna később sok, egyre bővülő kiadást megérvő *Hegyet hágék, lőtőt lépék* című kötetét, vagy László Gyula *Vaszaryról* készült tanulmányát. Csak példaként említettem a *Somogyi Almanach* e három, tematikailag teljesen különböző, szándékát és célját tekintve azonban szorosan összetartozó munkáját.

A szerző köszönetnyilvánítása a szerkesztőnek

terjében. „Mert az elmúlt évtizedekben még a magyar történelmet sem tanítottuk a nemzet hullámhosszán. Lebecsültük a honismeretet, félremagyaráztuk a hazaszeretetet. Ezek következményeit ma az ifjúság nemzet tudatának hiányosságáiban, a hovatartozás bizonytalanságaiban látjuk” – mondta Kanyar József 1988-ban a *Képes Újság* riportérének. Ez egyenes beszéd volt akkor is, nem volt benne

Hányszor és hányan puffogtatják, puffogtatjuk közlőhelyé silányítva azt a mély igazságot tartalmazó bölcsességet, miszerint *historia est magistra vitae – a történelem az élet tanítómestere!* Kanyar József önéletrajzi írásait olvasva újra és újra belénk nyilall a felismerés öröme: lám, miként tudott ez a nagy formátumú, messzire tekintő, egész életében népe, nemzete szolgálatának lehetőségeit kutató, izzig-vérig értelmiségi ember újra és újra feltölteni a másnak talán egyszerű munkakört jelentő történelmi olvasmányokból, okmányokból, a történelmi személyiségek lelki energiáiból. Hiszen a megyei levéltár „igazgatása” abban a több mint négy keserves évtizedben sem volt kisebb történelmi tett, mint egy végvári várrendszer fenntartása rosszul fizetett szegénylegényekkel, hiányos municióval. Hacsak... hacsak nem olyan kapitány vezérelte a hadakat, aki a véderőkbe töltött lelkesítéssel pótolhatta a hiányzó puskaport.

Mindnyájunk számára és mindnyájunk nevében teszi föl a kérdést: „Van-e mondanivalója a honismereti mozgalomnak a nagypolitika számára?” És rögtön meg is válaszolja: Van! Miért? „Mert ott megy jól politikánk szekere, ahol a szülőföldhöz kötődő szálak nem szakadtak meg. Ott marad rés és hézag a közgondolkodásunkban, ahol ez gyökértelen marad. Ott vannak szakadékok, ahol a nemzet tudat, a szülőföld szeretet nincs kellően hasznosítva.”⁴ És miért nincs kellően hasznosítva? – kérdezi máshol, egy 1988-ban adott inter-

³ Töltési Imre: Kanyar József köszöntése. Honismeret 1986. 2. 45.

⁴ Kanyar József: A honismereti mozgalom: nemzeti tudatunk környezetvédelme. Honismeret 1986. 2. 8.

semmi *egyrészt*, semmi *másrészt*. Hiszen „*semmi sem természetesebb dolog* – folytatja –, *mint a hazaszeretet*.” Olyan természetes, mint a körülöttünk lévő levegő. De! – emelte föl intő ujját Jóska bátyánk –, de a levegőt is védenünk kell, védenünk kellene a szennyeződéstől. Tudatosan említette ezt a példát, mert a honismereti mozgalmat – saját fogalmazása szerint – *nemzettudatunk környezetvédelmének* tartotta.

Nem tudom, hogy Kanyar József *Állami Díjas* levéltárigazgatónak, számtalan tudományos és társadalmi szervezet vezetőjének munkás élete számtalan tevékenysége között volt-e alkalmá és lehetősége arra, hogy *néptanítói képezését az élet iskolájában* – vagy az *iskolai életben* – is kipróbálja. De hogy a néptanítói lelkület átsugárzott minden tevékenységén, a különböző témákhoz való közelítésében, azt lépten-nyomon tapasztalhattam. Már maga az, hogy a „főfoglalkozásként” művelt levéltári munka során szinte *fő szempontnak* tekintette a különböző jellegű és műfajú levéltári kiadványok oktatási segédanyagként való hasznosíthatóságát, jelzi ez irányú elkötelezettségét. Ebből következett, hogy folyamatosan szívügyének tekintette az 1994-ben meghirdetett *Nemzeti Alaptantervet*, amelynek szellemi téren olyan jelentőséget tulajdonított, mint az 1945-ben megvalósított földosztásnak. Akkor még örömmel üdvözölhette, hogy a „*terv egyetlen koncepcióban beszél a magyar múltról, a nemzet irodalmáról és nyelvéről, a muzsikáról, a művészetekről, a hagyományokról, a história és a honismeret eszményképeiről*”. A honismeret műveltségi jelentőségéről javasolja, hogy „*a hazaszeretetet tantárgyként be kell építeni nemcsak az irodalomtanításba, hanem a köztörténeti és a helytörténeti ismeretek tanításába is*.”⁵ A kezdeti lelkesedést aztán fokozatosan felváltotta a kiábrándultság, a nemzet értékrendjének devalválódása miatti keserűség. Kanyar József elnök úr megnyilatkozásai egyre sürgetőbbek, sőt, egyre türelmetlenebbek lettek. *Hová lett a nemzet tekintélye?* – kérdezi az 1995-ös év elején, a Szonda Ipsos felmérésére reagálva, mely szerint – persze nem tudom hogyan kérdezték! – az ország lakosságának mindössze 13%-át érdekli „*a nemzet kultúrájának és művelődésének ügye*”. „*Döbbenetes arány! A hazára, a nemzet hírére jobban kellene vigyáznunk*” – állapítja meg a Honismereti Szövetség elnöke, akit 2005-ban bekövetkezett halála megkímélt attól, hogy egy évtized múltán látnia és hallania kelljen, hogy magukat magyarnak mondó „pedagógusok” miként cincálják, marcangolják ezt a nehezen születő nemzeti alaptantervet. „*Miért késik a nemzeti alaptanterv kidolgozása?* – kérdezte elnökünk a *Magyar Nemzetben* megjelent cikke címében, hozzátéve, hogy „*a csúfondáros gáncoskodás, a gyűlölködő pártpolitikai csipkelődések csak a szubkulturális tendenciákat segítik még a parlamentben is*”.⁶

„*Nem akarásnak nyögés a vége!*” Ez lehetett volna jelmondata a honfoglalás millicentenáriumára készülő – pontosabban készületlenül érkező – ország kényszeredett megemlékezéseinek. Kanyar József természetesen felemelte szavát e felemás ünneplés ellen. Történészhez illő módon összevetette a XIX. század végi millenniumi ünnepekre készülő – nota bene: akkor is megkésített – országos programokat. „*Ha a mostani és a száz évvel ezelőtti programfüzeteket egymás mellé tesszük* – írja –, *azonnal észrevehetjük: napjaink tervezeteiből többnyire sajnálatosan hiányoznak a rangos történelmi emlékülések a honfoglalás és az államalapítás megyékre is lebontott rendezvényei*.” Ma többségében csak olyan programokat tervezgetnek – háborgott elnökünk –, amelyeknek legfőljebb „önképzőkori” színvonaluk van. Még elképzelnem sem tudjuk, hogy milyenek lettek volna a millenniumi megemlékezések, ha a Honismereti Szövetség és a honismereti mozgalom érdemesebb része – élen elsősorban ünnepeltünkkel, a száz esztendeje született Kanyar Józseffel – nem elégedetlenkedett, nem követelőzött volna, s ha az ő irányításával mozgalmunk nem mutatott volna példát országos, sőt, kárpát-medencei vetélkedőivel, rangos és méltó megyei rendezvényeivel, Honismereti Akadémiáink emelkedett színvonalával arra, hogy miként lehetünk büszkék honfoglalásunk millicentenáriumára, a kereszténység felvételének millenniumára, a Szent István-i befogadó eszmerendszerre, a két Hunyadi győztes csatáira, a Bocskai- és a Rákóczi-szabadságharcra, az 1848/49-es forradalom és szabadságharc eszméire, Európához vezető történelmi és kulturális kapcsolatainkra, Bethlen Gábor, Berzsenyi Dániel, Széchenyi István, Kossuth Lajos szellemi örökségének méltó ápolására, a trianoni tragédiából és az 1956-os leveretésünkéből is erőt merítő nemzeti elszántságunkra.

Kanyar József mindig is tudta, hogy magyarságunk jövője nem az iskolákon, hanem az *Alma Mater*eken, nem a tanerőkön, hanem a *nevelő pedagógusok*on múlik. A közoktatás minőségét pedig ne az iskolai szabályok, hanem a törvények minősége szabályozza. „*A törvény elsőszámu alanya a jó tanár! Eötvös Józsefnek volt igaza: ott van igazi tanítás, ahol tudós tanárok tanítanak*.”⁷ Honismereti mozgalmunknak ezt a Kanyar József által ránk hagyott szellemi örökséget kell továbbvinnie. Arra kell töreked-

⁵ Kanyar József: A kultúra kiáltványa. Magyar Nemzet 1994. március 3.

⁶ Kanyar József: A hazaszeretetre nevelés kiváló eszköz lehet. Magyar Nemzet 1995. január 12.

⁷ Kanyar József: A közoktatás törvénye a nemzet kulturális jövőképe. In i. m. 2000. 270.

nünk, hogy iskoláinkban a minőségi oktatást képviselő tanárok legyenek túlsúlyban, vagy legalábbis ők lehessenek a hangadók. Az ő értékrendjük, nélkülözhetetlenségük mellé álljon egyértelműen honismereti mozgalmunk.

A száz esztendővel ezelőtt született Kanyar József a Magyarok Világszövetségének kongresszusán 1995-ben feltette a kérdést – Nagy László költői látomására gondolva –, hogy „*Ki viszi át a nemzetet a túlsó partra az új ezredév küszöbén?*”⁸ A kérdés felbolydult, értékhiányos, zavart öntudatú világunkban talán időszerűbb, mint valaha. Vajon mit üzen számunkra, miben segít eligazodni bennünket, mai magyarokat egykori elnökünk bölcsessége és lelkiismerete? Talán eligazító az a Magyarok Világszövetségének szánt felhívásban található mondat, mely szerint „*A magyarság soha, semmiféle liberális eszme hatására ne szégyellje a múltjával való törődést!*”⁹

Tizenegy esztendővel ezelőtt, a Farkasréti temető ravatalozójában a következő szavakkal búcsúztam Jóska bátyánktól: „*Nehéz lesz elképzelni a honismereti mozgalmat az ő irányítása nélkül. Mindnyájunknak többet kell ezentúl dolgoznunk, hogy pótolni tudjuk a veszteséget... és mégis, bármennyire megrendít bennünket a végső búcsú, talán mondhatom, hogy úgy érezzük: Kanyar József most vált igazán a honismereti mozgalom örökös elnökévé... Majd csak ezután tudatosul bennünk, hogy örökre beírta nevét a magyarságtudomány és a honismeret lapjaira, amiképpen mindnyájunk szívébe is.*”¹⁰

Halász Péter

Száz éve született a honismereti mozgalom kiemelkedő személyisége

Kanyar József a történettudományok doktora, a Somogy Megyei Levéltár igazgatója, kiváló történész, a Honismereti Szövetség örökös tiszteletbeli elnöke, számtalan közéleti társaság vezetője és tagja volt.

1916. április 29-én tehető parasztcsalád gyermekeként született Kaposújlakon. Édesapját hősi halottként temették el, szintén 1916-ban. Bátyja még korábban elhunyt, így hadiárva örökösként édesanyja egyedül nevelte. Együtt nevelkedett az újlaki és mérői parasztyermekekkel, akiknek szüleitől, nagyszüleitől hitet, emberséget, tiszteletet tanult. Édesanyja elhatározta, hogy kiemeli őt a paraszti sorból és tovább taníttatja.

A kaposmérői református elemi népiskola hat osztályának elvégzése után a kaposvári Somssich Pál Főgimnáziumban tanult. Az érettségi után 1936 és 1940 között a Református Teológia Akadémia hallgatója volt Budapesten, majd a nagykőrösi Tanítóképzőben kitüntetéssel szerzett néptanítói oklevelet, melyre egész életében büszke volt. Jogi tanulmányokat is folytatott. 1943-ban államtudományi doktora címet szerzett. A háborús években besorozták és táborigyelmeztetőként szolgált a helyőrségi kórházban. 1943–44-ben a Tájékoztatói Minisztériumban dolgozott. Budán szerelt le a katonai szolgálatból. 1945 februárjában belépett a Nemzeti Parasztpártba. 1945. június 24-én az Ideiglenes Nemzetgyűlés Baranya megyei képviselőjévé választották. 1945. áprilisától az NPP dél-dunántúli titkára és a *Pécsi Szabad Szó* szerkesztője volt. 1945–1947 között tagja volt a Pécsi Nemzeti Bizottságnak és a város törvényhatósági bizottságának.

1948-ban került Kaposvárra, ahol rövid ideig a megyei könyvtárban dolgozott, majd még abban az évben munkahelyet váltott. A levéltárba helyezték, ahol kezdetben főlevéltárosként dolgozott, majd 1950-tól nyugdíjazásáig, 1986-ig ő töltötte be az igazgatói tiszteletet. 1956. október 31-én a távollétében a Petőfi Párt Ideiglenes Intéző Bizottsága tagjává választották. Tudományos munkássága mellett jelentős közéleti tevékenységet is folytatott. Tagja volt a Hazafias Népfront Országos Tanácsának és elnökségének. 1988-ban a Veres Péter Társaság elnökségének tagja, a Szárszói Baráti Kör elnöke. 1989-ben az újjászerveződött Magyar Néppárt – Nemzeti Parasztpárt egyik alapítója volt, és az országos elnökségbe is beválasztották. Pályája tehát Kaposvárott teljesedett ki. Ez idő alatt mind közéleti, mind tudománysszervező tevékenysége révén maradandó nyomot hagyott a megye szellemi életében. Népi együttest (Somogy Táncegyüttes) vezetett, tudósklubot szervezett, kiadványsorozatokat indított, könyveket, folyóiratokat szerkesztett. Elévülhetetlen érdemei vannak a somogyi honismereti mozgalom fellendítésében.

⁸ *Kanyar József*: Ki viszi át a nemzetet a túlsó partra az új évezred küszöbén? In: i. m. 2000. 198.

⁹ *Kanyar József*: i. m. 2000. 199.

¹⁰ *Halász Péter*: Búcsú dr. Kanyar Józseftől. Honismeret 2005. 2. 7.